

Het Vlaamse **tuin complex** in beeld

Niets is zo innig verbonden met onze Vlaamse woonidealen als de privétuin. Tegelijkertijd lijken we in Vlaanderen geen enkel landgebruik zo triviaal te vinden als de tuin. Vanuit planning of ruimtelijk beleid is er nauwelijks aandacht voor. Omdat tuinen private en kleinschalige ruimten zijn, worden ze haast vanzelfsprekend beschouwd als plekken waar iedereen zijn eigen gang mag gaan. Dit gaat voorbij aan het feit dat de veelheid aan tuinen een essentieel onderdeel is van het Vlaamse landschap.

VALERIE DEWAELEHEYN [VRIJWILLIG ONDERZOEKSTER KENNISCENTRUM TUIN+]
ROBRECHT VAN ROMPUY [STAGIAIR LANDSCHAPS- EN TUINARCHITECT KENNISCENTRUM TUIN+]

In vergelijking met andere landgebruiken, is er over privétuinen maar weinig bekend. Ze passen niet in de bestaande hokjes van landgebruik en de bijbehorende statistieken, waardoor ze bij gangbare onderzoeken en tellingen uit de boot vallen. Zonder aandacht vanuit beleid en onderzoek ontbreekt de impuls om gegevens over privétuinen te verzamelen. Zonder deze gegevens is er geen inzicht in de huidige én potentiële toekomstige betekenis van tuinen. Zonder dit inzicht is er voor beleid en onderzoek geen reden om aandacht te besteden aan de tuin. Zo belanden we in een vicieuze cirkel die maar moeilijk te doorbreken is.

Over tuingrenzen heen

Om complexe uitdagingen als ruimteverspilling en klimaatverandering aan te pakken, moeten we werken aan duurzame en veerkrachtige landschappen die we als een geheel beschouwen én beheren. Het wordt tijd dat we het lappendeken van privétuinen erkennen als een integraal onderdeel van deze landschappen. Dat lukt alleen als we over tuingrenzen, -hekken en -hagen heen leren kijken. De sleutel hiervoor ligt in de aggregatie van individuele privétuinen tot het 'tuincomplex'.

Ruimtelijk is het tuincomplex een aanduiding van het geheel aan privétuinen in een wijk, stad, regio of land. Het concept bestaat uit verschillende ruimtelijke bouwstenen, die duidelijk afgebakend kunnen worden op luchtfoto's of kaartmateriaal. De schaal kan variëren van een individuele tuin bij een woning tot een tuinencluster in een verkaveling of een tuinlint bij lintbebouwing. Al deze tuinen hoeven niet noodzakelijk ruimtelijk met elkaar

verbonden te zijn om te kunnen spreken van een tuincomplex. Ook grotere tuinen verspreid tussen akkers, weilanden, bos- en natuurgebied, kunnen er deel van uitmaken. Door deze manier van kijken worden privétuinen elementen van een landschappelijke structuur, die bestaat uit een netwerk van groene ruimten.

De aggregatie van privétuinen tot een landschappelijke structuur beperkt zich niet tot het ruimtelijke aspect. Tuinen zijn ook plekken waar miljoenen gebruikers dagelijks een veelheid aan beslissingen nemen die een duidelijke impact hebben op het leefmilieu. Dan gaat het bijvoorbeeld over het aanleggen van verharding, het gebruik van meststoffen en kalk, of het aanplanten van bepaalde (al dan niet invasieve of inheemse) plantensoorten. Deze 'tastbare' definitie van het tuincomplex is rechtdoorzee: de totale oppervlakte tuin of de totale gebruikte hoeveelheid meststoffen is simpelweg de optelsom van de kleinere schaalniveaus.

Het tuincomplex raakt natuurlijk ook aan de sociale en culturele aspecten van privétuinen. De tuin is niet voor niets van oudsher het private paradijs; in vergelijking met de woning gelden er weinig voorschriften. Zo maakt de tuin integraal deel uit van de woonwens van Vlaamse gezinnen. De tuin biedt hen de gelegenheid om binnen de eigen cocon in contact te komen met de natuur – of dat nu is door het gazon strak in toom te houden met wekelijkse maaibeurten of door mos en kruidenvegetaties vrij spel te geven. De tuin is de plek waar kinderen hun fysieke grenzen kunnen verkennen en waar hun ouders even kunnen vluchten uit de drukte van alledag, met een boek in de hangmat of de jacuzzi, of met spade en schop in aanslag. Alle beslissingen die in de individuele tuin worden genomen, worden gestuurd door de behoeften, smaak, kennis, normen en waarden van de gebruikers en hun sociale omgeving. Als cultureel landschap

staat de tuin ook voor beleving, je kan het tuincomplex dus niet begrijpen op basis van harde cijfers alleen.

Het tuincomplex brengt zowel de ruimtelijke en ecologische als de sociale en culturele aspecten van het landgebruik 'tuin' samen. De cumulatieve impact daarvan wordt duidelijker wanneer we vanuit vogelvluchtperspectief naar tuinen beginnen kijken. Het private karakter en de diversiteit van tuinen en hun gebruikers moeten ons daarbij niet afschrikken, want daarin schuilt nu net de eigenheid en de kracht van het tuincomplex. Vakbeplantingen met enkel maar buxus bijvoorbeeld zijn uitermate kwetsbaar. Een veerkrachtig tuincomplex daarentegen kan terugvallen op diversiteit en is een optelsom van vele kleine acties, die samen een groot effect kunnen hebben. Als we strategieën willen vinden om de klimaatverandering en het verlies aan biodiversiteit aan te pakken, biedt het tuincomplex ons een rijkdom aan kansen. Geïntegreerde kennis over het tuincomplex, zowel over de fysieke ruimtelijke en ecologische structuren als over beleving, attitude en gedrag, én de interactie tussen beide, zijn daarom cruciaal.

Van tuincomplex naar tuinenlandschap?

Het tuincomplex richt zich specifiek op de privétuin. Het valt niet mee om die exact te definiëren, maar de belangrijkste elementen zijn toch 'privaat', 'kleinschalig', 'residentieel perceel zonder de woning, maar inclusief carports, tuinhuisjes etc.' en 'autonomie voor de gebruiker'. Volks- en samentuinen, weides voor hobbylandbouw, beboste percelen en verspreide tuinen in landbouwland vallen buiten deze definitie. Wanneer we ook deze en andere grootschalige private en semi-private, aan stedelijke elementen verbonden groene ruimten mee onder de loep zouden nemen, komen we uit op een heus tuinenlandschap. Private kasteeldomeinen, tuinen van zorginstellingen en bedrijven, volks- en samentuinen, recreatiedomeinen, golfterreinen en parken zijn allemaal onderdeel van ons landschap en bieden kansen om meerwaarde te creëren.

Het Vlaamse tuincomplex in cijfers

Tot 2008 was de privétuin een van de minst gedocumenteerde landgebruiken in Vlaanderen. Sinds 2007 is er vooral met het werk van Valerie Dewaelheyns een stevige impuls gegeven wat betreft kennis en cijfers over tuinen. Momenteel loopt er een aantal projecten om dataverzameling over tuinen structureler uit te werken, zoals het 'GardenMonitor'-project (GARMON) dat gefinancierd wordt door BELSPO (cfr. *'Bloemen & cijfers: een statistisch overzicht van het tuinenlandschap in Vlaanderen'* elders in dit nummer), en het project 'MijnTuinlab', gefinancierd door EWI in het kader van Citizen Science. (cfr. *'Green commons, schooltuinen en 'Tarzanboskes': uitdagingen in het tuinenlandschap'*, elders in dit nummer).

De meest sprekende cijfers die tot nu toe beschikbaar zijn, zetten we hierbij op een rijtje.

'He leaped the fence,
and saw that all nature
was a garden.'

Horace Walpole, 1750,
in *The history of modern taste in gardening*